

Ще одним джерелом статистики про чисельність старообрядців є місіонерські розвідки. Ставлення до послідовників старої віри з боку православних місіонерів було традиційно ворожим. Упередження щодо старообрядництва свідчить на користь того, що відомості місіонерів були наближені до реальності, які повинні знати про справжню чисельність своїх опонентів. Згідно з відомостями історико-статистичного огляду старообрядництва Чернігівської єпархії, складеного колишнім діловодом ради Братства Св. Михайла Чернігівського Д. Скворцовим на основі даних благочинних єпархії за 1900 рік, їх мешкало близько 62385 осіб. З них 29593 попівців, 21850 біглопопівців, 10942 безпопівців [20, 352-365]. Майже у кожному старообрядницькому посаді чи слободі існувало по кілька молитовних будинків послідовників усіх наявних тут течій. Джерело також фіксує функціонування на Чернігівщині чотирьох скитів.

Таким чином, статистичні дані щодо старовірів не завжди точні. Жоден з укладачів звітів не міг відповідати за їхню достовірність. Навіть офіційна статистика, що виходила зі Святого Синоду, канцелярії начальників губерній, поліцейського управління, страждала неточністю, тому достовірні дані по статистиці розколу фактично відсутні. Існування цієї конфесійної групи було болючим для держави явищем і визнавалося тимчасовим. Старообрядництво, будучи гнаним та переслідуваним, мало невпинно скорочуватись. Ось чому відомості, які подавалися з місць на вимогу різних вищих інстанцій, перекручувалися таким чином, щоб показати скорочення числа старовірів у певній місцевості і створити сприятливішу картину розвитку боротьби з розколом. При цьому не слід забувати, що й самі старообрядці через репресивну політику влади та в силу особливостей свого віровчення дуже часто приховували свою конфесійну належність. З усього вищесказаного можна зробити висновок, що наявні дані стосовно чисельності виучуваної нами етноконфесійної групи приблизно встановити їхню чисельність.

1. Пругавин А.С. Старообрядчество во второй половине XIX в. Очерки из новейшей истории раскола. — М., 1904.
2. Варламов Н. История Министерства Внутренних Дел. Кн.8 дополнительная. История распоряжений по расколу. — СПб., 1863.
3. Бодянский П. Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год. — Полтава, 1865.
4. Иваненко Д.А. Адрес-календарь. Справочная книжка Полтавской губернии на 1900 год. — Полтава: Типо-Литография Губернского Правления, 1900.
5. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Издание Центрального статистического комитета МВД под. ред. Н.А.Тройницкого. Т.XXXIII. Полтавская губерния. — СПб., 1904. -351с.
6. Число сектантов в России // Полтавские епархиальные ведомости. -1899. — №6.
7. Державний архів Полтавської області. — Ф.83. — Оп.3. — Спр.32.
8. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). — Ф.3. — Оп.175. — Спр.260.
9. ДАХО. — Ф.3. — Оп.174. — Спр.227.
10. ДАХО. — Ф.3. — Оп.193. — Спр.148.
11. ДАХО. — Ф.3. — Оп.189. — Спр.166.
12. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Издание Центрального статистического комитета МВД под. ред. Н.А.Тройницкого. Т.XLVI. Харьковская губерния. — Харьков: Центральный статистический комитет

- МВД, 1903.
13. Див. Филарет (Гумилевский) Историко-статистическое описание Харьковской епархии. - Отделение 1-5. — Харьков, 1852.
14. Исторический очерк единоверия. -СПб: В печати В. Головина, 1867.
15. Центральный державный историчний архів України у м. Києві. — Ф.442.- Оп.533.- Спр.242.
16. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Издание Центрального статистического комитета МВД под. ред. Н.А.Тройницкого. Т.XLVIII. Черниговская губерния. — Б.м., 1905.
17. Сектантство и раскол по последнему Всеподданнейшему отчету обер-прокурора Св. Синода //Миссионерское обозрение. — 1903. — №2.
18. Детальніше про місіонерську роботу РПЦ див.: О расколе, сектантстве и миссии по данным статистики //Миссионерское обозрение.-1902. — №4.; Отчет о состоянии и деятельности Братства святого Михаила, князя Черниговского, за восемнадцатый год существования (1 января 1906 г. — 1 января 1907 г.) //Черниговские епархиальные известия.-1907.-№13.; Отчет о состоянии и деятельности Братства святого Михаила, князя Черниговского, за двенадцатый год существования (20 сентября 1899 г. — 20 сентября 1900 г.) // Черниговские епархиальные известия.-1901.-№8.; Собеседование со старообрядцами в посаде Добрянке //Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. — 1896. — №6.
19. Раскольники и перепись //Полтавские епархиальные ведомости. -1897. — №16.
20. Скворцов Д. Историко-статистическое обозрение современного старообрядческого раскола в Черниговской епархии (Составлено на основе сведений, собранных в 1900 году) //Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. — 1901. — №10.

Г.М. Голиш

ВІД ПІСОЧЕНА ДО "МАЯКА": НАЧЕРК СОЦІОІСТОРИЧНОГО ПОРТРЕТА С. ПІЩАНОГО ЗОЛОТОНІСЬКОГО РАЙОНУ НА ЧЕРКАЩИНІ

Сучасний етап вітчизняної історіографії позначений збільшенням частки досліджень з регіональної історії. У цьому зв'язку неабиякий гіносеологічний потенціал має вивчення історії сільських населених пунктів. Особливої актуальності набуває дослідження минувшини сіл, які зайняли вагоме місце в українській історії. До таких, безперечно, належить село Піщане, яке має літописне минуле і відоме своїми славними трудовими традиціями всеукраїнського значення.

У історико-краєзнавчій літературі вже започатковано вивчення означеної проблеми. Зокрема, минулому Піщаного присвячено стилій нарис у фундаментальній праці з історії міст і сіл Черкащини [1, 281-289], проте попри фактографічну цінність поданого там матеріалу його інтерпретація страждає утилітарністю та ідеологічною заангажованістю. До окремих питань історії та сьогодення цього села звертався й відомий український краєзнавець М.Ф. Пономаренко [2, 3]. Проте донині відсутнє комплексне історико-краєзнавче дослідження с. Піщане на диверсифікованій джерельній базі з врахуванням сучасних історіософських підходів та акцентацією на

соціальних сегментах проблеми. З огляду на зазначене, метою дослідження є на основі стародруків, архівних та наративних джерел подати соціоісторичний портрет с. Піщаного Золотоніського району (Черкащина). Об'єктом дослідження визначено події історії Черкаського краю, а предметом – соціоісторичні явища минулого та сучасного с. Піщаного.

Село Піщане розташоване на рівнині у північно-західній частині Черкаської області обабіч автодороги державного значення Дніпропетровськ–Київ. Лежить воно при злитті річки Коврайця з допливом Дніпра Супосом – колись повноводною, а нині змілілою водною артерією.

Нині в цьому селі площею 1468 га обліковано 1650 господарств, а його населення становить 3616 мешканців, що закріплює Піщане за цим показником у групі районних лідерів. Майже 40 % населення – молоді люди віком до 35 років, це відкриває втішні перспективи соціально-економічного розвитку села. Поряд з цим, природний приріст населення має стійкі мінусові показники. Для прикладу, в 2007 р. народилося 35 мешканців, померло ж 78 (-43) [4].

Піщане належить до одного з найстарших населених пунктів Черкащини, його історія сягає своїм корінням у сиву давнину. На території села виявлено археологічні знахідки новокам'яного, міднокам'яного та бронзового віків, скитської доби та черняхівської культури. У 1961 р. біля урочища Липове було знайдено в уламках човна 15 високохудожніх бронзових (з позолотою) ваз. Цей унікальний комплект грецького посуду кінця VI – поч. V ст. до н.е. засвідчив тісні економічні зв'язки наших предків з античним світом [5, 3].

Перша писемна згадка про населений пункт відноситься ще до третьої чверті XII ст., хоча є припущення про ще більш давню точку відліку його історії (IX ст.). Знаменитий Іпатіївський літопис повідомляє про таку подію, датовану 1169 р.: "Приде множество Половец: разделившеся на двое, один придыша къ Переяславлю и сташа у Песочна"... [6, 357].

Вигідне географічне місцезнаходження Пісочена на перетині Супою і шляху від Переяслава до Желді визначило помітне стратегічне значення цього поселення вже від часу його виникнення. У києворуську добу Пісочен став справжнього богатирського заставою в боротьбі з кочівниками як опорний пункт допоміжної, Надеупійської лінії оборони. Це місто-фортецю спіткала доля багатьох інших: у 1239 р. монголо-татарське військо на чолі з Менгу-ханом стерло його з лиця землі. Відтоді сліди Пісочена загубилися на декілька століть.

Відродилося це поселення наприкінці XVI ст., щоправда, уже не в ранзі міста і під дещо іншою, однокореневою назвою: у тогочасних документах зустрічаємо "село Пісчане" [1, 282]. Щодо походження назви села, то логічно видається думка про віднесення Піщаного до ойконімів, які пов'язані з особливостями географічного середовища. Назва села вказує на те, що в структурі тамтешніх ґрунтів є чимало піску [7, 116]. Зрозуміло, це не можна трактувати буквально, бо в Піщаному такі переважають родючі чорноземи. До речі, у творенні топоніму "Піщане" спостерігаємо перехід прикметника "піщаний" в іменник.

На карті Г.Л. де Боплана осада позначена вже як укріплене місто під своєю архаїчною назвою

"Пісочин" [8]. Після Куруківської угоди 1625 р. було утворено Піщанську сотню. З початком Національно-визвольної війни середини XVII ст. Піщане стало сотенним центром Черкаського (пізніше – Переяславського) полку. Піщанська сотня, у складі якої було 125 козаків (сотник – К. Федорович) відзначилася у битвах під Збаражем, Берестечком, Батогом та при облозі Львова [9, 91-93].

У 1666 р. піщанці приєдналися до масового повстання козаків Переяславського полку. Саме біля Піщаного в липні відбувся запеклий шестигодинний бій між повсталими і гетьманськими військами [10, 153].

Багато лиха жителі містечка зазнавали від турецько-татарських набігів. Найбільш руйнівні з них відбулися у 1672, 1678, 1692 рр. Так, історичні джерела доносять до нас інформацію про те, що взимку 1672 р. в Піщаному татари "людей много в полон поймали и животину отняли". [11, 6]. З припиненням ворожих нападів містечко поступово втратило своє оборонне значення, а його фортифікаційна система занепадала.

З описів Київського намісництва дізнаємося, що у 80-х рр. XVIII ст. у містечку налічувалося 535 дворів із населенням 1430 мешканців. Соціальний склад людності поселення відображав його козацький статус. Зокрема, 3 господарства були дворянськими, 4 – різночинськими, 7 належали церковникам, 229 – виборним козакам, 209 – козакам-підпомічникам і лише 97 репрезентували залежні верстви (посполиті та козацькі підсусідки). До речі, на один двір виборного козака тоді припадало пересічно 7,7 вола, 5,2 коня і 33 дес. землі, тоді як на одне господарство козака-підпомічника – лише 2,7 вола, 0,7 коня й 11 дес. ґрунтів. Левова частка родючих піщанських чорноземів належала колезьким асесорам М. Гриневичу і С. Гайворонському, полковому хорунжому І. Жилі та прапорщику І. Кандибі. [12, 110; 13, 264].

Зліквідацією полкового устрою, від 1781 р. Піщане увійшло до Гельмязівської волості Золотоніського повіту спочатку Малоросійської, а потім Полтавської губернії. Після селянської реформи 1861 р. містечко стало волосним центром*, тут наприкінці XIX ст. проживало 4,5 тис. мешканців [14, 369]. На 1910 р. у Піщаному налічувалося 996 дворів (зокрема, 788 козацьких, 141 селянський), а населення становило 5183 особи [15, 51]. Щороку людність містечка тоді зростала щонайменше на 50 осіб.

У пореформений час значно пожвавилось економічне життя. На початку XX ст. піщанці володіли сумарно близько 4970 дес. землі, причому, 8 господарств мали у своїй власності понад 50 дес. З другого боку, в містечку налічувалося 189 повністю безземельних господарств. Детальнішу інформацію про земельно-власницькі відносини в Піщаному подано в таблиці 1.

Табл. 1 [15, 118].

Дані про розподіл орного земельного фонду в м-ку Піщане на 1910 р.

Площа орної землі	Менше 1 дес.	1 – 2 дес.	2 – 3 дес.	3 – 6 дес.	6 – 9 дес.	9 – 15 дес.	15 – 25 дес.	25 – 50 і більше дес.
Кількість господарств	88	99	101	232	124	86	56	21

* До Піщанської волості належали села Гладківщина, Дмитрівка, Матвіївка, Нова Гребля, Шабельники, Коврайські хутори та х. Моцокивка.

Як випливає з наведеної таблиці, 288 господарств потерпало від малоземелля, 442 належали до середньоземельних, а 77 були в різному ступені заможними.

Грунти оброблялися 323 плугами, 437 сохами і 880 боронами, в упряжі було 90 волів (їх мало 40 господарств) та 873 коней (694 господарства). У 1910 р. під жито було відведено 1172 дес., озиму – 64, яру пшеницю – 602, ячмінь – 234, овес – 509, гречку – 958, льон і коноплі – 105, городину – 211, баштан – 123, соняшник – 159.

Жителі містечка утримували тоді 1300 голів великої рогатої худоби (в т. ч. 600 корів), 800 – свиней, 1050 – овець, 6524 – курей, 578 – качок і 724 – гусей. 58 піщанців пасічникувало: усього в селі на той час налічувалося понад 1540 вуликів. Зібране збіжжя піщанці переробляли на 98 вітряках, 2 парових та 2 водяних млинах, 11 олійницях. Працювало чимало ремісників: 34 теслі, 23 кравці, 13 шевців, 23 ткачі, 5 ковалів. У містечку було 9 крамниць і кілька шинків, тут відбувалося три щорічні ярмарки і, як засвідчують документи, на них були "стечения очень многолюдные" [14, 369; 15, 121, 124, 128].

Релігійний культ піщанці відправляли у двох православних храмах – Троїцькій та Воскресенській церквах. Це були досить ошатні будівлі з чудовими банями та дзвіницями, а число прихожан у них майже збігалося з загальною кількістю населення [16, 12].

Помітні кроки були здійснені в галузі народної освіти. У 1865 р. було відкрито церковно-парафіяльну школу, 1872 – земську початкову а в 1878 р. – двокласне міністерське училище. Утім, освіта була доступною далеко не всім: на 1908 рік у земській початковій школі навчалось лише 47 хлопчиків, а в міністерському училищі – 177 хлопчиків і 13 дівчаток. Загальна ж картина в царині освіти була невтішною: перепис 1910 р. фіксує усього 28 % піщанців, які володіли грамотою, а неписьменність серед жінок становила 85 % [15, 120; 17, 17; 18, 165]. Попри вказане, декілька піщанців стали високоосвіченими людьми. Зокрема, в їхньому числі – М.Л. Тамара, відомий юрист і державний діяч, знавець східних мов; він працював російським послом у Персії і написав ґрунтовну працю "Економічне становище Персії" [19, 42-43].

Сотні жителів села стали учасниками російсько-японської та Першої світової війни, були відзначені нагородами. Так, кавалериста Т.М. Костюченка (1897 р.н.) за мужність у "війні проти німецьких супостатів, за царя і Вітчизну" нагородили Георгіївським хрестом 4-го ст. У боях на російсько-німецькому фронті відзначилися та були нагороджені Георгіївськими медалями Д. Мохонько, Я. Романенко та Ф. Шандра.

16 січня 1918 р. у Піщаному встановилася радянська влада, головою волревкому став селянин-бідняк Ю.Й. Буцик. Розпочаті тоді аграрні перетворення мали незавершений характер, бо в березні край був окупований австро-німецькими військами. Боротьбу з окупантами, гетьманцями, а пізніше з Директорією та денікінцями розгорнув місцевий партизанський загін на чолі з Ю. Буциком. Переділ землі було завершено вже на поч. 1920-х рр. [20].

З початком НЕПівського періоду Піщане, яке вже отримало статус села*, стало центром сільської ради, що входила до складу однойменного Піщанського

району (з квітня 1923 р. Золотоніська округа) центр якого, однак, знаходився в с. Прохорівка. За переписом 1926 р. у селі налічувалося 1437 господарств, а населення досягло пікових величин за всю його історію – 6378 жителів (3156 чоловіків і 3222 жінок) [21, 46].

Перші осередки колективного господарювання в Піщаному – ТСОЗи з'явилися у 1928 р. А в 1929 – 1930 рр. на хвилі суцільної колективізації в селі виникло відразу три колгоспи – "Нове життя" (голова правління М.М. Кононенко), ім. Шевченка (С.Т. Чмир) та ім. Ілліча (М.І. Соломаха) [11, 9].

Результатом масових "розкуркулювань" та виконання нереальних планів хлібозаготівель стала трагедія голодомору 1932 – 1933 рр., жертвами якої став кожний 5-й піщанець: тоді голодною смертю померло близько 1650 осіб. Сотні дітей, які стали сиротами, вдалося врятувати лише через створення колгоспних патронатів, де було налагоджено хоч якесь харчування [20].

Оговтавшись від голодного мору, віцілілі піщанці посилили свої трудові зусилля на колгоспній ниві. На 1937 р. у розпорядженні трьох колективних господарств було 7467 га землі, на 12 товарофермах утримувалося 819 коней, 537 голів ВРХ, тисячі свиней, овець, птахів, а мед збирали з 884 колгоспних вуликів. Функціонували 3 цегельні, водяний та 2 парових млини [22]. За успіхи в розвитку свинарства та конярства колгосп "Нове життя" став учасником Всесоюзної сільгоспвиставки. В 1930-х рр. у селі працювала амбулаторія, пологовий будинок, середня та початкова школа (понад 1000 учнів, 32 учителі), будинок культури. Сільська капела бандуристів завоювала в 1936 р. 2-е місце на обласній олімпіаді.

Відомим у краї був і місцевий осередок ТСОАВІАХІМу. У Піщаному працювали оборонні гуртки, діяла планерна станція, проводилися масові змагання з військово-прикладних видів спорту [23].

Однак ці успіхи затьмарювалися масовими репресіями другої половини 1930-х рр., їх жертвами стали 13 піщанців. Серед незаконно репресованих – учитель В. Скородід і С. Полуда, лікар М. Маргиненко, бухгалтер О. Дахно, колгоспники Д. Брус, М. Макаренко, Я. Романенко, І. Соломаха та ін. [20].

1127 піщанців стали учасниками війни з нацистською Німеччиною, кожний другий загинув у страшному воєнному вирі, в тому числі 55 було розстріляно окупантами. 439 жителів села удостоєно бойових нагород [24, 3]. Зокрема, орденом Леніна було відзначено підполковника Г.П. Прокопенка, 8 піщанців нагороджено орденом Червоного Прапора (в тому числі віце-адмірала Г.К. Чернобая – 5-ма, льотчика М.Д. Колесника – 3-ма, танкіста І.В. Харину та авіатора І.Я. Іченського – 2-ма), 18 – орденом Слави (в т.ч. піхотинця М.М. Шандру – 2-го і 3-го ступенів), 19 – орденом Вітчизняної війни, 47 – медаллю "За відвагу", одного – медаллю Ушакова [25, 129, 152].

У 1950 р. усі три піщанські колгоспи об'єдналися в єдине господарство – ім. Шевченка, до складу якого наприкінці 1950-х рр. було включено й колгосп ім. Мічуріна (Коврайські хутори). Господарство очолював талановитий організатор М.С. Бонь, а після його передчасної смерті у 1956 р. – І.П. Наумейко. З 1965 р. майже 12 років у Піщані головував І.В. Колечкін,

* За новим адміністративним поділом містечка як територіальна одиниця були ліквідовані

а в 1975 р. його змінив І.О. Михайловський (трагічно загинув у автокатастрофі 1979 р.) Слід підкреслити, що усі ці роки піщанський колгосп, який з 1962 р. дістав назву "Маяк," демонстрував високі виробничі показники і мав статус "мільйонера"[26].

У 1950 – 60-х рр. у Піщаному велося значне соціально-культурне будівництво. Було повністю реконструйовано центр села, у 1956 р. відбулося урочисте відкриття одного з перших на Черкащині типових сільських будинків культури. 1962 р. було введено в дію нове приміщення сільської десятирочки. У селі функціонувала одна з перших і найпотужніших у районі дизельна електростанція, струм від якої одержували й інші села. Про успіхи колгоспного Піщаного розповідалося на багатьох сторінках республіканської та обласної преси, трудівникам цього села присвячувався й повнометражний документальний кінофільм "У далекому селі" (1959, Укркінохроніка) [27].

Знаковий етап історії місцевого господарства та села пов'язаний з керівною діяльністю багатогранної особистості й справжнього лідера М.С. Васильченка, який очолює "Маяк" з 1979 р. Уже наступного року після його приходу господарство було реорганізовано на радгосп, а в роки української незалежності набуло статусу агрофірми. СТОВ-агрофірма "Маяк" незмінно знаходиться в числі правофлангових серед сільгосппідприємств Черкащини та й усієї України. Нині це гігантський аграрний комбінат, що розгорнув господарську діяльність на 7656 га землі, має у своєму розпорядженні понад 100 одиниць потужної сільськогосподарської техніки (у тому числі сучасні імпортні комбайни "Домінатор", "Хольмер", "Ягуар", "Ропа", багатосильні трактори, автомобілі). Віднедавна введено в дію доільний зал американського виробництва "Боу-Матік." У господарстві утримується понад 3280 голів ВРХ (в т.ч. 1000 корів), 7928 свиней (600 свиноматок). Щорічно виробляється близько 22 тис. т зерна, 35 тис. т цукрових буряків, 639 т соняшнику, удої молока на кожну корову перевершили 6-тисячний рубіж, а середньодобові привіси ВРХ на відгодівлі становлять 1015 г.

У агрофірмі є й власне переробне підприємство – мінім'ясокомбінат, де виробляється понад 20 видів м'ясної продукції. Вона реалізується в мережі фірмових торгових точок господарства. У 2006 р. чистий прибуток господарства становив понад 12 млн. грн., а рентабельність сягнула 46 %.

За унікальні виробничі досягнення у 1991 р. агрофірма "Маяк" була занесена до "Золотої книги українського підприємництва", а в 2001 р. нагороджена дипломом лауреата загальнонаціонального конкурсу "Вища проба." [26].

У різні роки кращих трудівників "Маяка" відзначали високими державними нагородами. За високі надії молока (понад 6,5 тис. кг на кожну корову) звання Героя Соціалістичної Праці у 1973 р. була удостоєна доярка М.Д. Слюсар [28].

Орденами Леніна була відзначена трудова звязка доярки М.І. Дахно та бригадира Т.І. Капрана. 11 працівників господарства поціновані за свої трудові досягнення орденом Трудового Червоного Прапора,

15 – "Знак Пошани" (ланкова В.К. Рошин – двічі), 8 – орденом Трудової Слави 3-го ст. (доярка А.М. Заярна – 2-го і 3-го ступенів). Почесне звання "Заслужений працівник сільського господарства" присвоєно директору господарства М.С. Васильченку, зоотехнікам Р.П. Лівій та М.Д. Крикун, дояркам М.П. Коваленко і Є.Т. Олексієнко [26].

Указом Президента України від 12 листопада 2003 р. №1294 директору агрофірми "Маяк", почесному академіку Академії аграрних наук М.С. Васильченку за унікальні заслуги в організації сільськогосподарського виробництва було присвоєно звання Героя України [29]. До речі, серед очільників аграрного виробництва України він одним із перших поцінований цією найвищою відзнакою.

Наприкінці 1970-х – поч. 80-х рр. у Піщаному було зведено свиновідгодівельний комплекс "Золотоніський", розрахований на 63 тис. голів свиней, та найпотужний у краї комбикормовий завод*. Проте ці підприємства не витримали ударів ринкової стихії. Комбикормовий гігант по суті припинив своє існування і лише з 2005 р. тут розпочалися відновлювальні роботи. Ледь животів і свинокомплекс, який завдяки іноземним (арабським) інвесторам відновив нещодавно свою роботу і утримує нині понад 9 тис. голів [30].

У місцевій загальноосвітній школі I – III ступенів упродовж 27 років викладає математику відомий учитель О.О. Василенко, відзначений за свою працю почесним званням "Заслужений учитель України". Його перу належить досить цінне методичне видання "Серенада математиці" (у двох томах) та низка публікацій у педагогічній періодиці [31].

При сільському будинку культури працює три колективи, які носять почесне звання народних – аматорський хоровий колектив, самодіяльна агітаційно-художня бригада та хореографічний ансамбль "Любава". У селі функціонує історико-красназничий музей, який має статус народного [4].

14 молодих піщанців узяло участь в афганській війні, В.М. Харина 1 вересня 1987 р. загинув у бою з моджахедами. Посмертно його було нагороджено орденом Червоної Зірки. Підполковник танкових військ І.Г. Сердюк узяв участь у бойових діях під час 4-ої арабо-ізраїльської війни і був відзначений єгипетськими нагородами: Золотим та Срібним орденами бойової Слави [20].

Деякі уродженці Піщаного здобули вчений ступінь. М.М. Воропай – доктор технічних наук, відомий український учений у галузі електрозварювання, один із соратників академіка Б.С. Патона. Його заслуги відзначені Державною премією УРСР у галузі науки і техніки (1972 р.). Кафедрою українського мовознавства Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького завідує доктор філологічних наук, професор, авторка багатьох оригінальних праць з лінгвістики Г.І. Мартинова. В.З. Тарасюк здобув вчений ступінь кандидата медичних наук.

З іменем піщанця, заслуженого економіста РРФСР М.М. Кантемира (1925 – 1988 рр.) пов'язані становлення і розвиток Новоросійського пароплавства (Російська Федерація). Родом з Піщаного і відомий

* Вказані виробничі об'єкти є самостійними і жодного стосунку до СТОВ агрофірма "Маяк" не мають.

церковний діяч, архієпископ УАПЦ Ю. Міхновський. Серед шанувальників живопису визнанням користуються графічні полотна уродженця села, члена Національної спілки художників України В.П. Бакала [32].

Таким чином, соціоісторичний розвиток с. Піщане нерозривно пов'язаний із загальноісторичними трансформаціями України. Поряд з цим, у його історії та сьогоденні простежується чимало цікавих фактів і явищ, які є досить специфічними і заслуговують на увагу та врахування в конструюванні моделей соціального розвитку сучасного українського села. У подальшому вбачається доцільним подача соціоісторичних портретів інших сільських поселень із застосуванням застосованого в цій статті алгоритму дослідження.

1. Піщане // *Історія міст і сіл УРСР: В 26 т. Черкаська область.* – К., 1972.
2. Пономаренко М.Ф. *Золотоніщина.* – Черкаси, 1991.
3. Пономаренко М.Ф. *Золотоніщина в осадах.* – Золотоноша, 2001.
4. *Поточний архів Піщанської сільської ради.*
5. Ганіна О.Д. *Античні бронзи з Піщаного.* – К., 1970.
6. *Полное собрание русских летописей: В 2 т.* – М., 1962. – Т. 1.
7. Янко М.Т. *Топонімічний словник-довідник УРСР.* – К., 1973.
8. Боплан Г.Л. *Карта України // Фонди Золотоніського державного краєзнавчого музею.*
9. *Регістр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту.* – К., 1995.
10. *Історія Української РСР: У 9 т.* – К., 1983. – Т. 3.
11. *Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО).* – Ф. Р-4178. – Оп. 1. – Спр. 167.
12. Аранденко Н. *Записки о Полтавской губернии.* – Полтава, 1849. – Т. 2. *Золотоношский уезд.*
13. *Описи Київського намісництва 80-х рр. XVIII ст.* – К., 1989.
14. *Россия. Полное географическое описание нашего отечества / Под ред. В.П. Семёнова.* – СПб, 1903.
15. *Третья подворно-хозяйственная земская перепись вь Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд.* – Полтава, 1913.
16. *Клировая книга Полтавской епархии за 1902 г.* – Полтава, 1902.
17. *Центральный державный историчный архів у м. Київ.* – Ф. 707. – Оп. 41. – Спр. 95.
18. *Приложение к отчёту Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ.* – Золотоноша, 1909.
19. *Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь учёных и писателей Полтавской губернии съ пол. XVIII в.* – Полтава, 1912.
20. *Фонди народного музею історії с. Піщане.*
21. *Список поселень Черкаської округи.* – Черкаси, 1926.
22. *Червоний Жовтень.* – 1937. – 18 листопада.
23. *Там само.* – 1941. – 12 березня.
24. *ДАЧО.* – Ф. Р-624. – Оп. 1. – Спр. 1.
25. *Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни: Документи. Спогади. Статті.* – Черкаси, 2000.
26. *Архів СТОВ АФ "Маяк".*
27. *Центральний державний кінофотофоноархів.* – № 1987.
28. *Прапор Леніна.* – 1973. – 8 листопада.
29. *Вісник Золотоніщини.* – 2003. – 16 листопада.
30. *Дані управління економіки Золотоніської РДА.*
31. *Василенко О.О. Серенада математиці: в 2 т.* – К., 1996; Х., 2003.
32. *Результати польових досліджень // Особ. архів автора.*

О.М. Гончаренко

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ОСВІТА В РАЙХСКОМІСАРІАТІ "УКРАЇНА": ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА СПРОБИ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ (1941-1944 рр.)

Нацистська окупація України передбачала пограбування та експлуатацію аграрного сектору економіки, продовольчий та сировинний потенціал якого спрямовувався на відповідне забезпечення потреб вермахту та Третього Райху. Затягування військових дій лише посилювало тенденції економічної експлуатації ресурсів українського села, а потреби окупантів все зростали. Звісно, що без наявного кадрового потенціалу, "рекрутованого" до того ж з місцевого населення, окупаційна адміністрація не могла виконати поставлені перед нею завдання. Для повноцінної економічної експлуатації потрібні були не лише ті, хто "умів" відбирати усе необхідне, а й кадри, які б займалися проблемами управління сільськогосподарським виробництвом, захистом рослин, доглядом за тваринами, експлуатацією, ремонтом і обслуговуванням техніки та різноманітного устаткування. Зрозуміло, що без певної кількості підготовлених спеціалістів виконати ці завдання було неможливо. Кадрів, які залишилися у "спадок" від радянської влади, не вистачало, а тому їх потрібно було підготувати. Певні кроки у цьому напрямі здійснювалися представниками "нового режиму", хоч методи експропріації продовольчих і сировинних ресурсів у безпосередній окупаційній діяльності переважали.

Відповідно до зазначеного, об'єктом публікації є функціонування закладів вищої, середньої спеціальної та фахової освіти в окупованій Україні, предметом – проблеми підготовки кадрів для потреб сільськогосподарського виробництва. Мета статті – проведення аналізу роботи закладів освіти сільськогосподарського профілю, що діяли на теренах Райхскомісаріату "Україна".

Проблеми діяльності закладів освіти, що готували фахівців для потреб сільського господарства Райхскомісаріату "Україна", недостатньо вивчені. Окремі характеристики діючим в Україні навчальним закладам, які готували спеціалістів з середньою та вищою спеціальною освітою, наводить О.Потильчак. На його думку, гітлерівська політика у сфері підготовки спеціалістів зазначеного профілю не відзначалася послідовністю, спричинюючись гострою нестачею професійних кадрів [1, 782-790]. Функціонуванню закладів професійної освіти у військовій зоні окупації України присвятив публікацію В.Нестеренко [2, 102-110]. Окремі факти відкриття закладів освіти сільськогосподарського профілю на Сумщині наводить Г.Івануценко [3, 101-103]. Цими невеликими за обсягом публікаціями і обмежуються напрацювання сучасної історіографії проблеми.

Розвиток освіти в окупованій нацистами Україні залежав від багатьох чинників. Найголовніший з них стосується того незаперечного факту, що керівництво Третього Райху, перебуваючи в полоні расистських ілюзій, системно і методично та загалом бездумно,